

Társadalom és politika a mai Kelet-Ázsiában

HORVÁTH CSABA BARNABÁS*

Kína energiabiztonsága és a BRI

Kína hatalmas gazdasága jelentős mértékű energiaiimportot igényel, és az energiabiztonság nemcsak gazdasági szempontból, hanem az ország nagyhatalmi pozícióját illetően is kulcsfontosságú kérdés. A tanulmány geopolitikai szempontból vizsgálja azt a kérdést, hogy a BRI (Övezet és Út Kezdeményezés, korábbi nevén OBOR – Egy Övezet, Egy Út –, informális elnevezéssel Új Selyemút) miként járulhat hozzá Kína energiabiztonságához, különös tekintettel az OBOR szárazföldi és tengeri útvonalai adta lehetőségek közti különbségekre. Az elemzés különös hangsúlyt fektet annak figyelembevételére is, hogy az OBOR nem légüres térben zajló folyamat, hanem geopolitikai kontextusát a nagyhatalmi érdekek kereszteződése adja, így nem hagyható figyelmen kívül India, Japán, Oroszország és az USA szerepe sem azt illetően, hogy a lehetséges útvonalak közül melyek kínálják Kína számára a legbiztonságosabb lehetőségeket az energiaiimport terén, és melyek kevésbé biztonságosak.

Bevezető

Az alábbi elemzés geopolitikai megközelítésből igyekszik megvizsgálni azt a kérdést, hogy az Új Selyemút (Belt and Road Initiative, BRI) kezdeményezés milyen módon segítheti elő Kína energiabiztonságának biztosítását. Elsősorban az Új Selyemút szárazföldi ágát hasonlítjuk össze annak tengeri ágával, a tengeri selyemúttal, abból a szempontból, hogy a kettő közül Kíná-

* MTA–ELTE–SZTE Selyemút Kutatócsoport

nak melyiken milyen lehetőségei vannak arra, hogy garantálja az energiaszállítás biztonságát, vizsgálva, hogy a nagyhatalmi viszonyok a két útvonalat illetően milyen geopolitikai kontextust eredményeznek.

Az energiabiztonság több szempontból is stratégiailag Kína gyenge pontját jelenti. Kína jelentős importra szorul energiahordozókból, mert saját készletei nem fedezik hatalmas gazdaságának egyre növekvő energiaéhségét. Ugyanakkor a Közel-Keletről tengeri úton érkező kőolajimport olyan tengeri útvonalakon halad keresztül, amelyek esetében fekvésükből következően nagy a kockázata annak, hogy konfliktusok esetén járhatatlanná válnak, legrosszabb esetben lezárhatja őket egy Kínával ellenséges tengeri hatalom. Jellemző, hogy a Kína partjai mentén fekvő tengerek – a Sárga-tenger, a Kelet-kínai-tenger és a Dél-kínai-tenger – a nyílt óceán felől csak különféle szigetországok szigetei közt áthaladó tengeri átjárókon közelíthetők meg, amelyek közt szűkebbek és tágabbak egyaránt találhatók, közös bennük azonban az, hogy konfliktus esetén lehetőséget nyújthatnak Kínával ellenséges hatalmak számára a hajóforgalom akadályozására. Ezek közül talán a legjelentősebb a Malaka-szoros: egy szűk, legkeskenyebb pontján nem egészen három kilométer széles tengerszoros Malajzia, Indonézia és Szingapúr közt, ahol az Indiai-óceánról Kína felé haladó szinte teljes hajóforgalom halad át, közel napi 15 millió hordó kőolajjal.

A közép-ázsiai útvonalakat illetően Kína számára a fő kérdés az Oroszországgal való viszony. A két ország kapcsolatát az elmúlt 10–15 évben érdekes kettősség jellemezte. Egyfelől gyakorta léptek fel közösen az USA stratégiai törekvéseivel szemben, amennyiben úgy látták, hogy ezek veszélyeztetik saját érdekeiket. Ennek legfőbb manifesztációja a Shanghai-i Együttműködési Szervezetként ismert biztonságpolitikai együttműködés. Másfelől Oroszország az elmúlt évtizedekben aktívan ellenőrzése alatt igyekezett tartani a posztszovjet közép-ázsiai térség folyamatait, és biztosítani, hogy a régióban semmi olyasmi ne történhessen, ami vélt vagy valós érdeksérelmet okozhatna számára, és ez igaz Kínával szemben is. Oroszország tehát, bár egyfelől jó kapcsolatokat ápol Kínával, és bizonyos esetekben akár szövetségesként is lépnek fel az USA-val szemben, valamit Moszkva az Új Selyemút kezdeményezésben is részt vesz, addig ezzel együtt Kínával szemben is fenntartásokkal él az olyan kérdésekben, ahol potenciálisan érdekellentétek merülhetnek fel. Márpedig Közép-Ázsia kérdése pontosan ilyen kérdés.

A közép-ázsiai országok hagyományosan Oroszország érdekszféráját jelentik. Moszkva jelenleg is törekszik arra, hogy megőrizze hegemoniáját, ha

nem is az egész térség, de legalábbis annak nagyobbik része, Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán felett, aminek eszközül a katonai együttműködést szabályozó Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetét, illetve a gazdasági együttműködést szabályozó Eurázsiai Uniót használja. Kína gazdasági ereje ugyanakkor jelenleg többszöröse Oroszorszáégénak, így amennyiben a közép-ázsiai országok külkereskedelme és a náluk történő külföldi befektetések is ezzel arányossá válnak, akkor Oroszország számára féllő lehet, hogy elveszíti hegemoniáját a térségben.

A kínai BRI politikának persze alapvető doktrínája, hogy nem irányul más országok érdekei ellen, hanem „win-win” forgatókönyveket szorgalmaz, ez pedig része egy olyan tágabb kínai külpolitikai irányelvnek, amely a hagyományos szövetségkötések helyett sajátos, rugalmasabb együttműködésekre épít.¹ Azonban még ha ez így is van, akkor is kérdés, hogy erről miként vélekednek más érdekelt nagyhatalmi szereplők? A kimenetel itt nemcsak Kína törekvéseitől, hanem Oroszország bizalmatlanságától is függ. Kérdés, egy ország Kínához való gazdasági kötődése meddig erősödhet anélkül, hogy Oroszország veszélyeztetve érezné az Eurázsiai Unió keretei közt érvényesülő hegemoniáját?

A kínai–orosz viszony és a Shanghai-i Együttműködési Szervezet

A kínai–orosz viszony sajátos dinamikáját illetően az elmúlt két évtized talán legfontosabb trendje volt a Shanghai-i Együttműködési Szervezet (SCO) története. Az SCO elődje a Shanghai-i Ötök mechanizmus volt, amely 1996-ban jött létre Kína, Oroszország és az öt közép-ázsiai volt szovjet tagköztársaság közül a Kínával határos három (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán) részvételével. Ennek tartalma ekkor még csak a határ menti biztonságpolitikai együttműködés és a szovjet–kínai szembenállás évtizedeiben veszélyes zónának számító határ menti területek viszonyainak normalizálása volt.² A Shanghai-i Ötök 2001. június 25-én bővült Shanghai-i Együttműködési Szervezetté, egy komolyabb, állandó intézménnyé.³ Az 1990-es években a szervezet létrehozásának orosz részről az ágyazott meg, hogy az évtized köze-

¹ Capie – Evans 2007: 111.

² Chung 2004.

³ Bailes – Dunay – Pan – Troitsky 2007.

pére Moszkva számára nyilvánvalóvá vált: nem fog létrejönni különleges partneri viszony az USA és Oroszország között, ami az évtized legelején a kommunizmus bukását és a Szovjetunió szétesését frissen követő eufórikus hangulatban népszerű várakozás volt.⁴ Kína számára ugyanakkor maga a Szovjetunió megszűnése jelentette a nemzetközi környezet gyökeres átalakulását. A 1970-es, 1980-as éveket különösen jó és együttműködő viszony jellemezte az USA és Kína közt, amihez a fő motivációt a közös szovjet fenyegetés adta. A Szovjetunió felbomlása után azonban egyfelől a közös ellenség megszűnése következtében az USA már Kínában látta (és látja azóta is) elsőszámú kihívóját a térségben, másfelől viszont az új, meggyengült Oroszország már nem fenyegetésként, hanem lehetséges partnerként jelent meg Kína számára.

A következő években, George W. Bush elnöksége idején ezt a trendet csak tovább erősítették az Ukrajnában és Grúziában lezajlott „színes forradalmak”, amelyek következtében a két ország az amerikai és orosz nagyhatalmi érdekek ütközőpontjává vált, Moszkva és Washington viszonya pedig a Szovjetunió szétesése óta nem látott mélypontra zuhant.⁵

Az SCO együttműködésnek mint az USA globális dominanciájával szembeni kínai–orosz partnerségnek a zenitjét a 2000-es évek közepére tehetjük. Az elért legfőbb stratégiai eredmény ekkor az lett, hogy miután az USA az afganisztáni háború mentén stratégiai jelenlét megalapozásával és megszállásával próbálkozott a volt szovjet közép-ázsiai államokban, az évtized végére az SCO ezt sikerrel visszaszorította, diplomáciai eszközökkel érve el az üzbegisztáni és kirgizisztáni amerikai bázisok felszámolását.⁶

A 2000–2010 közti évtizedben több elemzés is a NATO lehetséges ellensúlyaként kezdett számolni az SCO-val, azonban az évtized végére már megjelentek az első hajszálrepedések, amelyek megmutatták annak korlátait, hogy milyen mélységig lehetséges stratégiai együttműködés két olyan nagyhatalom közt, mint Kína és Oroszország. Két olyan nagyhatalom közt, amelyek nemcsak, hogy mindketten saját nagyhatalmi doktrínájukat követik, de Közép-Ázsiában érdekeik nem egyszer keresztezik is egymást, és a stratégiai közelség miatt bizonyos mértékig tartanak is egymástól. Az első töréspont 2008-ban érkezett el, a grúz–orosz háború idején. Oroszország számított

⁴ Brzezinski 2012.

⁵ Flikke – Wilhelmsen 2011.

⁶ Chung 2004, Flikke – Wilhelmsen 2011.

Kína diplomáciai támogatására a kérdésben, Kína azonban semleges álláspontot foglalt el.⁷ Az eset világossá tette, hogy nem automatikus a két fél együttműködése, ha valamelyikük olyan térségben kerül szembe az USA-val, ahol a másik nem érdekelt. Annál is inkább, mert Kína és Oroszország nincs akkora befolyással egymásra, aminek eredményeként biztosak lehetnének abban, hogy nem fog egyikük önkényesen, a másik érdekeit figyelmen kívül hagyva konfrontálódni az USA-val egy olyan térségben és olyan kérdésben, amely a másik számára érdektelen.

Innentől kezdve az együttműködés már soha nem érte el a korábbi években tapasztalt intenzitást, és az SCO potenciális katonai tömbből egyre inkább pusztán regionális egyeztető fórummá kezdett válni.

Oroszország bizalmatlanságát a kínai gazdasági fölényrel szemben jól illusztrálja az is, hogy eddig elzárkózott minden olyan kínai kezdeményezéstől, amely egy szabadkereskedelmi övezet kialakítását javasolta a Shanghai-i Együttműködési Szervezet országai számára, vagyis egyetlen szabadkereskedelmi tömbbe vonná össze Kínát, Oroszországot és Közép-Ázsia országait.⁸

A Shanghai-i Együttműködési Szervezet előtt tehát fennállása első évtizedében több lehetséges kimenet állt. Sokáig reálisnak tűnt annak lehetősége, hogy egy, az USA vezette szövetségi rendszerrel szembenálló katonai blokká növi ki magát. Azonban a Kína és Oroszország közt fennálló kölcsönös bizalmatlanság következtében az együttműködés nem lett képes arra, hogy ehhez kellő mértékben elmélyüljön, és ezt paradox módon még inkább világossá tette a szervezet 2017-es bővítése. Regionális tömörülések esetében a bővítés általában az adott szervezet jelentőségének növekedését jelenti, azonban az SCO esetében ez bizonyos szempontból annak kiüresedése irányába mutat. 2017-ben India és Pakisztán csatlakozott a tömörüléshez, ez azonban egyúttal két olyan tag felvételét jelentette, amelyeknek egymás közti kapcsolatát az jellemzi, hogy rendszeresen határháborúkat vívnak, és atomfegyvereket halmoznak fel egymás ellen, s általánosságban elmondható róluk, hogy egymást tekintik legádázabb ellenségüknek. Ha ez mind nem lenne elég, Kína és India hagyományosan ambivalens viszonya is éppen 2017-ben, a bővítés évében csúcsosodott ki egy határincidensben a Doklam-fennsíkon. India ráadásul évek óta egyre intenzívebb stratégiai együttműködést folytat az USA-val, Japánnal és Ausztráliával, ami alig burkoltan Kína

⁷ Abert 2015.

⁸ Flikke – Wilhelmsen 2011.

feltartóztatására irányul, és ez az együttműködés is éppen 2017-ben lépett új szintre, miután a négy ország kilenc év után először rendezett négyoldalú megbeszélést. Onnantól pedig, hogy India és Pakisztán is tagja a szervezetnek, és annak nincs ennél szorosabb intézményesített magja, végleg elillanni látszik annak lehetősége, hogy az SCO-ból belátható időn belül katonai tömb legyen, helyette inkább az ázsiai szárazföldi hatalmak regionális fórumának funkcióját látszik felvenni.

India részvétele az SCO-ban ugyanakkor szintén rámutat Oroszország szerepének kettősségére is: noha az USA-val szemben Oroszország gyakorta működik együtt Kínával, ugyanakkor a Kína és India közti versengő viszony ellenére sem hajlandó feladni a hidegháború alatt kialakult jó kapcsolatait Indiával. Ily módon mintegy Kínával ellensúlyozza az USA-t egyfelől, de közben Indiával ellensúlyozza Kínát másfelől.

Pakisztán szerepe

A szárazföldi útvonal mentén a közép-ázsiai volt szovjet államokat délről határoló Afganisztán jelenti talán Kína számára a legproblémásabb, lényegében az egyetlen igazán problémás országot a térségben. Afganisztánban az USA jelenleg is katonai jelenlétet tart fenn, és India is befolyásra törekszik, ráadásul az országban évtizedek óta szinte folyamatos a polgárháborús helyzet. Afganisztán déli irányból való elkerülését azonban Pakisztán biztosítja. A BRI kezdeményezés talán Pakisztánban tart legelőrébb a megvalósulás tén. ⁹ Pakisztánt és Kínát *de facto* stratégiai együttműködés is fűzi egymáshoz, melynek tárgya elsősorban az Indiával mint közös ellenféllel szembeni együttműködés. Energetikai szempontból kiemelhető, hogy már épülőben van az Iránt Pakisztánnal összekötő kőolajvezeték, amely Kína felé meghosszabbítva Közép-Ázsia mellett egy újabb alternatív útvonalat jelenthet arra, hogy a közel-keleti kőolaj szárazföldi vezetéseken, a tengeri útvonalak kiküszöbölésével jusson el Kínába.

Pakisztán jelentőségét növeli, hogy biztosítékot jelenthet arra a felettébb valószínűtlen, de teljesen ki nem zárható esetre, ha Oroszország esetleg valamilyen formában arra próbálná meg felhasználni a Közép-Ázsiában az Eurázsiai Unió és a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetén keresztül meg-

⁹ Eszterhai 2015.

lévő befolyását, hogy akadályozza a Kínába irányuló kőolaj- és földgázszállításokat. Persze egy ilyen forgatókönyv igencsak valószínűtlen, hiszen ez akár szárazföldi háborút is jelenthetne Kína és Oroszország között, amire Moszkva aligha vágyik. Ha azonban valamilyen váratlan fordulat következtében mégis valami ilyesmire kerülne sor, akkor a Pakisztánon át kiépítendő vezetékek jelenthetik a biztonsági útvonalakat Kína számára, hiszen azokon keresztül így is hozzájuthat a közel-keleti olajhoz.

Problémák a tengeri selyemút mentén

A tengeri útvonalat illetően súlyos akadályt jelent, hogy a tengeri selyemút mentén több stratégiai elhelyezkedésű kulcsország is az USA szövetségese, és az USA egyedül is olyan haditengerészeti fölényrel rendelkezik, amely nehezen behozhatónak tűnik Kína részéről, szövetségeseivel együtt pedig még inkább. Ráadásul, mivel az egész észak-amerikai kontinensen nincs olyan katonai hatalom, amely ellenfél lehetne az USA haderejével szemben – sőt, ilyen tulajdonképpen Dél- és Közép-Amerikában sincs –, ezért az Egyesült Államoknak az önvédelem szempontjából nem is életbevágó a szárazföldi haderő fejlesztése, hiszen elég az, ha hadiflottája és légierije megakadályozza, hogy egy ellenséges nagyhatalom át tudjon kelni az óceánon. Ilyen körülmények között Washington nyugodtan megengedheti magának, hogy pénzügyi forrásait a hadiflotta és az azt támogató légierő fejlesztésére összpontosítsa. Kína ezzel szemben Oroszország, India, Pakisztán, Észak- és Dél-Korea közvetlen szomszédságában rá van kényszerülve arra, hogy hatalmas és jól felszerelt szárazföldi hadserege fejlesztését egy pillanatig se tévessze szem elől, így eleve korlátozottabbak a lehetőségei tengeri hadereje fejlesztését illetően.

Ma a tengeri fegyvernem legillusztrisabb, szimbolikus eszközéből, a repülőgép-hordozó anyahajóból az USA tíz darabbal rendelkezik, míg Kína csak kettővel. Ráadásul az USA legfőbb regionális szövetségese és egyúttal Kína legfőbb regionális riválisa –, Japán, annak ellenére, hogy alkotmánya szigorú önkorlátozást tart fenn a fegyverkezés és a fegyveres erők bevetése terén, *de facto* rendkívül ütőképes haderőt szerelt fel az elmúlt évtizedekben,¹⁰ amelynek alapjait tulajdonképpen már a hidegháború alatt zajló sajátos ame-

¹⁰ Hughes 2009: 35–52.

rikai–japán együttműködés keretében kiépítette.¹¹ Japán négy darab úgynevezett helikopterhordozót tart hadrendben, amelyek ugyan jelenleg pusztán tengeralattjáró-elhárító helikopterek hordozására alkalmasak,¹² azonban ha az ország módosítja „békealkotmányát,” akkor minimális módosításokkal repülőgép-hordozóvá alakíthatóak. Ráadásul Japán szigetország, így amíg flottája megfelelően erős, akkor sincs szüksége jelentős szárazföldi haderő fenntartására, ha alkotmánymódosítását követően az eddiginél is jelentősebb fegyverkezésre kapcsol, hanem megengedheti magának, hogy ekkor is a tengerre összpontosítson. Mindezen felül az utóbbi években egyre inkább az USA-val és Japánnal együttműködő India további egy repülőgép-hordozóval rendelkezik.¹³ A számok önmagukért beszélnek. Még ha Kína a következő évtizedekben a terveknek megfelelően, nagy költségek árán hatra is emeli repülőgép-hordozóinak számát,¹⁴ ha Japán valóban repülőgép-hordozókká alakítja helikopterhordozóit, valamint India hadrendbe állítja tervezett második repülőgéphordozóját, akkor ez is csak alig több mint harmada lesz az USA, Japán és India együttes erejének ebben a szimbolikus fegyvernemben.

India említésével pedig eljutottunk a dolog diplomáciai oldalához. Az USA évtizedek óta széleskörű katonai szövetségi rendszerrel rendelkezik a térségben, amelynek legfontosabb pillérei egyelőre átvészelték Kína gazdasági felemelkedését.¹⁵ A hagyományos és közismert amerikai–japán szövetség mellett a térségben formálódóban van egy amerikai–indiai–japán–ausztrál négyes koalíció, amelynek alig burkolt célja egy feltartóztatási politika megvalósítása Kínával szemben. Így – ebben a kérdésben legalábbis –India számait valóban hozzáadhatjuk az USA-éhoz és Japánéhoz. Az együttműködés 2007–2008 közt formálisan is négyoldalú szinten zajlott, azonban Kína tiltakozására a négyoldalú szintet akkor megszüntették. 2008 és 2017 közt azonban kétoldalú és háromoldalú egyezmények egész hálója épült ki a négy ország között,¹⁶ és azoknak Délkelet-Ázsiával kapcsolatos biztonságpolitikai lépései is a – Kína ellen irányuló – összehangoltság jeleit mutatták. India és Japán

¹¹ Welch – Soeya – Tadokoro 2011: 40–43.

¹² Seki 2015.

¹³ Global Security 2017.

¹⁴ Gady 2017.

¹⁵ White 2012: 14–30.

¹⁶ Japan-Australia Joint Declaration 2007; Joint Declaration on Security Cooperation between Japan and India 2008, India-Australia Joint Declaration on Security Cooperation 2009.

még az Indiai-óceánt illetően is összehangolta politikáját.¹⁷ A stratégiai együttműködés tehát a négy ország között a négyoldalú fórumok abbamaradása ellenére azóta is csak egyre mélyül, Kína ellen irányuló éle pedig egyre egyértelműbb. Mindez különösen intenzívvé vált azóta, hogy Indiában Narendra Modi, Japánban pedig Abe Sinzō lett a miniszterelnök.¹⁸ A négyes koalíció kapcsán pedig a legfrissebb fordulat, hogy 2017 novemberében újra-indultak a négyoldalú egyeztetések is. Ami stratégiai különösen érzékeny lehet Kína számára, hogy a négyes koalíció országai – kihasználva egyes délkelet-ázsiai országok Kína térnyerése felett érzett aggodalmait¹⁹ – növelik támogatásukat a Fülöp-szigetek, Indonézia és Taiwan számára, ezáltal bevonva a szövetségi rendszerükbe az úgynevezett „első szigetlánc” országait, amely stratégiai falként választja el a Kína partjai mentén fekvő tengereket a nyílt óceánoktól.

A kérdésben az A2/AD fegyverrendszerek terjedése is kétélű folyamat. Mivel a szárazföldről indítható, hadihajók, köztük repülőgép-hordozók kilövésére több száz kilométerről is alkalmas rakétákat először Kína állította rendszerbe, ezért általában úgy szokás beszélni ezekről, mint amelyek Kína javára billentik a mérleg nyelvét, hiszen távol tarthatják az amerikai hadihajókat a Kelet-kínai- és a Dél-kínai-tengerről.²⁰ Azonban ha később az USA is hasonló fegyverrendszerekkel szereli fel Japánt, Taiwan, a Fülöp-szigeteket, Indonéziát és (az Andamán- és Nikobár-szigeteket birtokló) Indiát, akkor nemcsak, hogy hasonlóképpen fenyegetheti a Kelet-kínai- és a Dél-kínai-tengeren mozgó kínai hadihajókat, de minden eddigénél hatékonyabban, gyakorlatilag hermetikusan le is zárhatja azok kijutását a Csendes-óceánra és az Indiai-óceánra. Szárazföldről hadihajók ellen bevethető rakétákkal az A2/AD fegyverrendszerek ténylegesen áthatolhatatlan fallá változtathatják az első szigetláncot, a Japán főszigeteitől kezdve Okinawán, Taiwanon, a Fülöp-szigeteken, Indonézián, sőt az Indiához tartozó Andamán- és Nikobár-szigeteken át végig, egészen a mianmari vizekig. Ilyen értelemben a Kelet-kínai- és Dél-kínai-tengereket illetően az első világháború lövészárók-háborújához hasonló stratégiai helyzet alakulhat ki (csak éppen annál persze jóval nagyobb léptékben). Egy olyan stratégiai helyzet, ahol is konfliktus esetén

¹⁷ *Dai sankai bi Indo kaiyō ni kansuru taiwa no kaisai* 第3回日・インド海洋に関する対話の開催 2017.

¹⁸ Horváth 2016.

¹⁹ Caballero-Anthony 2005: 121–123.

²⁰ Kazianis 2017.

sem az USA, sem Kína hadihajói nem tudnak szabadon mozogni a Kelet-kínai- és Dél-kínai tengereken a másik fél A2/AD fegyverzete miatt, illetve a szárazföldi Kelet- és Délkelet-Ázsia partjai megközelíthetetlenek az USA hadiflottája számára, az első szigetlánc szigetországai ugyanakkor megközelíthetetlenek a kínai hadiflotta számára, maga a szigetlánc pedig áttörhetetlenül elvágja a kínaiak útját a nyílt óceánokra.

Előnyök és hátrányok

Kína számára ugyanakkor energiabiztonságára garanciát jelenthetnek a BRI keretében megerősítendő szárazföldi energiaszállítási útvonalak. Kőolajvezetékek és földgázvezetékek egész hálózata építhető ki, és áll már részben ténylegesen kiépítés alatt Kínából Oroszország és Közép-Ázsia, s Közép-Ázsián keresztül a Közel-Kelet felé. Az USA tengerészeti fölénye nem veszélyeztetheti ezeket az útvonalakat, és ha megfelelően kiépülnek, akkor ezek akkor is biztosíthatják Kína zavartalan energiaellátását, ha az USA-val, Japánnal és Indiával való feszültségek miatt a tengeri útvonalak használhatósága veszélybe kerülne.

Saját energiabiztonsága érdekében Kína számára nagyobb előrelépés lehet a BRI keretében a Közép-Ázsián és Pakisztánon át a Közel-Keletig vezető szárazföldi vezetékhálózat kiépítése és az ezen országokkal való együttműködés elmélyítése, mint az ennél eddig sokkal nagyobb publicitást kapott flottaépítés, mely többek között a tengeri útvonalak biztonságát hivatott szavatolni.

Az egyik oldalon azt láthatjuk, hogy a tengereken az USA már egymagában is nehezen behozható fölénnel bír Kínával szemben, ráadásul ezt a fölényt csak még tovább növeli Japán, India és Ausztrália bevonása. Emellett viszont az A2/AD fegyverrendszerek a költséges flottaépítési versenytől függetlenül is biztosíthatják Kína számára az amerikai flotta távoltartását nemcsak saját partjaitól, de Kelet- és Délkelet-Ázsia szárazföldi területeinek partjaitól általánosságban is, ugyanakkor azonban az USA részéről az első szigetláncra telepítve kérdésessé tehetik a kínai hadihajók kijutását a nyílt óceánra. A flottaépítés esetében tehát nagyok a költségek, és nagyok a kockázatok is.

A másik oldalon viszont azt láthatjuk, hogy a szárazföldi útvonalak biztonságát illetően olyan, elsősorban szárazföldi harci képességek elsődlegesek, amelyek terén Kína amúgy is stratégiai fölénnel bír a térségben az USA-val

szemben, így itt nincs szükség arra, hogy nagy költségekkel próbáljon valamiféle lemaradást behozni. Emellett az érintett országok (Kazahsztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán és Irán) már eleve jóval szorosabb viszonyt ápolnak Kínával, mint az USA-val (ellentétben a tengeri útvonal mentén fekvő Japánnal, Taiwannal, Fülöp-szigetekkel és Indonéziával), ráadásul földrajzi elhelyezkedésük folytán szinte megközelíthetetlenek az USA tengeri és szárazföldi hadereje számára (kivéve Irán tengerparti területeit).

Minden nagyhatalom számára szükséges rangsort felállítani a preferenciák között, és ilyen szempontból – legalábbis az energiabiztonságot illetően – Kína számára egy Közép-Ázsián át a Közel-Keletig kiterjedő kőolaj- és földgázvezeték-hálózat fontosabb lehet még a nagy publicitástól kísért flotta-építési programnál is.

Vezetékek a szárazföldön

A szárazföldi selyemút mentén eddig kiépült vagy épülőben lévő kőolaj- és földgázvezetékek közül a három legfontosabb talán a Kazahsztán–Kína kőolajvezeték, a Türkmenisztán–Kína földgázvezeték illetve a Kína–Pakisztán–Irán útvonal mentén épülő vezetékek.

A Kazahsztán–Kína kőolajvezeték építéséről a két ország képviselői 2004-ben állapodtak meg. A PetroChina többségi tulajdonában álló, 2800 kilométer hosszú vezeték ma már teljes kapacitással funkcionál, és egészen az Európa határán fekvő Kaszpi-tenger partján fekvő Atyrau városáig ér.²¹ 2016-ban 11 millió tonna kőolaj érkezett Kínába ezen a szárazföldi útvonalon.²² A Türkmenisztánt Kínával összekötő földgázvezeték Üzbegisztánon és Kazahsztánon áthaladva juttatja el a türkmén földgázt Kínába, és tervben van egy Üzbegisztánon, Tádzsikisztánon és Kirgizisztánon áthaladó vezeték megnyitása is.²³ Pakisztán esetében a vezetékek építése érdekes, felemás stádiumban van, ami azonban előrevetíti egy komplex vezetékrendszer építését. Jelenleg két vezeték építése van tervben, amelyek közül egyik sem ér ugyan végig Kína és Irán között, azonban eredeti hosszukhoz képest csekély meghosszabbítással mindkettő képes lehet erre. Az egyik az Iránt Pakisztánnal

²¹ Xinhua News 2017.

²² KCP 2017.

²³ Farchy – Kynge 2016.

összekötő földgázvezeték, amely a tervek szerint Pakisztán középső részéig fog érni,²⁴ a másik pedig Kínába a Pakisztán iráni határhoz közel eső részén fekvő kikötővárosból, Gwadarból vezető tervezett kőolajvezeték.²⁵

Mivel a felsorolt vezetékek által érintett területen a Kínával baráti viszonyban álló országok megszakítás nélküli földrajzi kontinuumot képeznek Kínától egészen Iránig, így elvben alapjait képezhetik egy, egészen a Közel-Keletig érő vezetékrendszer kiépítésének. A Kazahsztánban egészen a Kaszpi-tengerig érő kőolajvezeték eredeti hosszának kevesebb, mint felével meghosszabbítva elérheti az ugyancsak baráti Türkmenisztánon keresztül Irán határát, így Iránig történő meghosszabbítása könnyen megoldható. Türkmenisztánt nemcsak Kínával, de Iránnal is már kiépült földgázvezeték köti össze, így a két vezetékrendszer összekapcsolása az országon belül megoldható. A Kínától Gwadarig tervezett olajvezeték Gwadarból ugyancsak csekély meghosszabbítással elérheti Iránt, az Iránból Pakisztánba tervezett földgázvezeték pedig Kínát. Irán bekapcsolása egy ilyen vezetékhalózatba nemcsak az iráni kőolaj- és földgázmezők közvetlen elérése szempontjából lehet fontos, hanem azért is, mert Irán belső hálózata már egészen Azerbajdzsán és Irak határáig, valamint a Perzsa-öbölíig ér, vagyis tranzitorszádként a politikai viszonyok függvényében lehetőséget teremthet ezen országok és térségek bekapcsolására is.

Ha megnézzük az érintett országokat, azt láthatjuk tehát, hogy a már meglévő és a jövőben elképzelhető kőolaj- és földgázvezetékek útvonala megszakítás nélkül halad át olyan országokon, amelyekről a jelenlegi keretek között nem igazán képzelhető el, hogy az USA nyomására Kína ellen forduljanak. Közép-Ázsia volt szovjet köztársaságai lényegében Kína és Oroszország közt egyensúlyoznak, az ezredforduló átmeneti megingása után ma már ilyen szempontból elhanyagolható az USA befolyása a térségben. Ezek az államok közvetlenül szomszédosak Iránnal, amelyről ugyancsak elképzelhetetlen, hogy az Egyesült Államok nyomására Kína elleni lépéseket tegyen. Így megszakítás nélkül építhetők ki kőolaj- és földgázvezetékek a közép-ázsiai volt szovjet köztársaságokon át egészen az iráni lelőhelyekig. Az iráni–iraki és az iráni–azeri viszonyok függvényében egy ilyen vezetékhalózat optimális esetben akár Azerbajdzsán és Irak olajmezőig is kiterjeszthető lehet. Ez már kőolaj- és földgázmezők olyan kiterjedt körének

²⁴ Bhutta 2017.

²⁵ Bhutta 2016.

biztonságos szárazföldi útvonalakon Kínához kapcsolását jelentené, amely minden józan számítás szerint valóban zavartalanul biztosíthatná Kína energiaellátását, gyakorlatilag függetlenül azt a tengeri útvonalaktól.

A történetben ennél már bizonytalanabb tényezőt képez, hogy az Öböl menti országok bekapcsolhatóak volnának-e egy ilyen szárazföldi vezeték-hálózatba. Szaúd-Arábia, az Öböl menti térség vezető hatalma és egyúttal vezető kőolajexportőre jó kapcsolatot ápol Kínával, és ilyen szempontból logikus lehetne, hogy egy esetlegesen Iránig vagy Iránon át Irakig kiépített vezeték-hálózatba az országhatáron át Rijád is bekapcsolódjék. Azonban Szaúd-Arábia és Irán regionális szinten, az iszlám világban belül egymás legfőbb riválisai, sőt egyre inkább halálos ellenségek. Vagyis, noha mindketten jó viszonyban vannak Kínával, az már erősen kérdéses, hogy ki tudnának-e egyezni egymás között annak feltételeiben, hogy szaúdi olaj iráni területen áthaladó vezetékeken jusson el Kínába. Az Öböl menti országok bevonásának lehetősége tehát erősen bizonytalan.

Akárhogy is, Kína energiabiztonságát a szárazföldi útvonalakon keresztül Közép-Ázsia és Irán (esetleg Irakkal és Azerbajdzsánnal kiegészülve) akkor is garantálhatja, ha az Öböl menti térségre már nem tejed ki a vezeték-hálózat.

A Kínát Közép-Ázsiával és azon keresztül potenciálisan a Közel-Kelettel összekötő vezetékrendszer mellett indokolt külön kategóriaként említeni az Oroszországot közvetlenül Kínával összekötő tervezett kőolaj- és földgáz-vezetékeket, melyek a tervek szerint 2018-tól lépnek működésbe.²⁶ Oroszország mindenképpen eltér a többi felsorolt országtól, mert Kínával sajátos viszont ápoló nagyhatalomként itt nagyobb lehet a potenciális kockázata annak, hogy olyan hatalmi ellentét merüljön fel a két állam között, amely veszélyeztetheti az kőolaj- és földgázszállítások biztonságát. Ettől függetlenül az Oroszországból érkező vezetékek is az energiautánpótlás olyan szárazföldi útvonalait képezik, amelyek forgalmát közvetlenül nem befolyásolhatja az USA és szövetségesei tengeri fölénye.

A nagyhatalmi ellentétek szempontjából tehát három olyan energiaszállítási korridort különböztethetünk meg, amelyek lehetővé teszik Kína számára, hogy az USA és szövetségesei tengeri fölénye által veszélyeztetett tengeri útvonalakat megkerülve, az azoktól való függést akár fel is számolva, szárazföldi útvonalon biztosítsa energiaellátását (és amely három korridor azonban nem esik teljes mértékben egybe a BRI tervekben megjelölt korridorokkal):

²⁶ Reuters 2017.

1. Oroszország → Kína. Nagyhatalmi ellentétek szempontjából a legveszélyeztetettebb útvonal, hiszen az orosz nagyhatalmi törekvések teremthetnek olyan helyzetet a kínai–orosz kapcsolatokban, amikor Oroszország az energiafegyverhez nyúlhat. Persze a jelenlegi globális helyzetben ennek a valószínűsége rendkívül kicsi, hiszen napjainkban inkább jellemző Kína és Oroszország együttműködése az USA-val szemben, vagy legalábbis baráti semleges attitűd akkor, ha a másik konfliktusba kerül Washingtonnal. A történelemben azonban nem egyszer vált már ellenségessé a kínai–orosz viszony, és naivitás volna azt hinni, hogy ez a jövőben nem fordulhat elő.

2. Közel-Kelet → Közép-Ázsia → Kína. Egy lényegesen biztonságosabb útvonal, hiszen Kínánál nagyságrendileg kisebb, vele baráti viszonyt ápoló országokon halad keresztül. Azonban az útvonal három, Kínával közvetlenül szomszédos állama, Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán mind tagjai az Oroszország vezette katonai szövetségnek, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének. Így, bár rendkívül kevésbé valószínű, de teljesen nem lehetetlen egy olyan forgatókönyv, ahol egy kínai–orosz konfliktus esetén Oroszország megkísérel nyomást gyakorolni ezekre az országokra, hogy akadályozzák a területükön keresztül Kínába irányuló tranzitforgalmat. Ennek az esélye azonban az előzőnél is lényegesen kisebb, hiszen az érintett országok az elmúlt két évtizedben következetesen jó viszonyra törekedtek Kínával, és soha nem mutattak hajlandóságot arra, hogy Oroszországgal fennálló katonai szövetségüket Kínával szemben értelmezzék. Amennyiben Kína továbbra is az eddigiekhez hasonló sikerrel tartja fenn a jó viszonyt ezekkel az államokkal, akkor igencsak valószínűtlen, hogy egy kínai–orosz konfliktus esetén hajlandók lennének orosz nyomásnak alávetni magukat ilyen szempontból. Teljesen azonban ez nem zárható ki. (Ahogyan az sem, hogy egy kínai–orosz konfliktus esetén legrosszabb esetben ezek az országok valamilyen formában hadszíntérre válnak Peking és Moszkva között, de ennek a valószínűsége is minimális).

3. A legbiztonságosabb, Közel-Kelet → Pakisztán → Kína útvonal. Pakisztánnak fennállása óta soha nem volt konfliktusa Kínával, határvita nincs köztük, stratégiai érdekeik alapvetően egybeesnek, és Pakisztán még az USA-val ápolt szoros szövetség évtizedeiben sem engedte, hogy ez a Kínával való stratégiai együttműködése rovására menjen (hiszen Indiával szemben Kína a legfőbb stratégiai partnere).

Konklúzió

Ahogy tehát láthatjuk, az energiabiztonság terén az Övezet és Út Kezdeményezést illetően, noha eddig az energiaimportban a tengeri selyemút nagyobb hangsúlyt kapott, hosszabb távon a szárazföldi Új Selyemút adta lehetőségek jelenthetnek olyan garanciát Kína számára, amely által mentesül attól a kockázattól, amelyet az USA haditengerészeti fölénye jelent a tengeri útvonalon. A tengeri útvonal kapcsán a fő kockázatok sokrétűek. Az USA önállóan is nehezen behozható tengerészeti fölénnel rendelkezik Kínával szemben, s az óceánok védelmében eleve jobban meg is engedheti magának, hogy a jövőben is erőforrásai nagyobb hányadát fordítsa tengeri hadereje fejlesztésére, mint a jelentős szárazföldi hatalmakkal szomszédos Kína, melynek így kulcsfontosságú szárazföldi hadereje. Ezt a trendet erősíti az USA, India, Japán és Ausztrália négyoldalú stratégiai együttműködése, amely alig burkoltan Kína feltartóztatására irányul. Ez ugyancsak az USA tengeri fölényét erősítő tényezőként hat (különösen Japán önmagában is jelentős tengeri hadereje révén), és fókuszában szintén a délkelet-ázsiai vizek ellenőrzése áll. Mindehhez kapcsolódik még az első szigetlánc jelentősége, ahol is a Fülöp-szigetek, Indonézia és Taiwan támogatásával az amerikai–indiai–japán–ausztrál négyes tengeri fölénye elég lehet ahhoz, hogy a kínai hadiflottát gyakorlatilag elzárja a nyílt óceánoktól.

Ezzel szemben a szárazföldi útvonal mentén Kínával baráti viszonyban álló országok alkotnak összefüggő földrajzi kontinuumot, és már eleve kiépült kőolaj- és földgázvezetékek kötik össze Kazhasztán és Türkmenisztán Kaszpi-tenger menti kőolaj-, illetve földgázmezőivel. Ezek a vezetékek, a pakisztáni Gwadarig tervezett olajvezetékkel alapjait képezhetik egy olyan, jövőben lehetséges komplexebb vezetékhálózatszernek, amelybe a Kínával ugyancsak baráti viszonyt ápoló Irán jelentős tartalékai már könnyűszerrel bekapcsolhatóak, Iránon át pedig a politikai viszonyok függvényében akár Irak, Azerbajdzsán, vagy akár az Öböl menti térség felé is meghosszabbíthatóak még mindig szárazföldi úton. Ilyen módon a BRI lehetőséget teremthet Peking számára egy olyan vezetékhálózat kiépítésére, amely az USA és szövetségesei haditengerészeti fölénye által jelentett problémát lényegében megkerülve, az országot a tengeri útvonalaktól való függéstől mentesítve, szárazföldi úton garantálhatja Kína energiabiztonságát.

Elsődleges források

- India-Australia Joint Declaration on Security Cooperation During Visit of Prime Minister Kevin Rudd 2009.* Ministry of External Affairs, Government of India (<http://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5035/IndiaAustralia+Joint+Declaration+on+Security+Cooperation+during+visit+of+Prime+Minister+Kevin+Rudd>, utolsó megtekintés: 2018. január 20.)
- Japan-Australia Joint Declaration on Security Cooperation 2007.* Ministry of Foreign Affairs of Japan (<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/australia/joint0703.html>, utolsó megtekintés: 2018. január 20.)
- Joint Declaration on Security Cooperation between Japan and India 2008.* Ministry of Foreign Affairs of Japan (http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/pmv0810/joint_d.html, utolsó megtekintés: 2018. január 20.)
- Dai sankai bi Indo kaiyō ni kansuru taiwa no kaisai* 第3回日・インド海洋に関する対話の開催 [Harmadik egyeztetés az Indiai óceánról] 2017, Ministry of Foreign Affairs of Japan (http://www.mofa.go.jp/mofaj/press/release/press4_004497.html, utolsó megtekintés: 2018. január 20.)

Másodlagos szakirodalom

- Albert, Eleanor 2015. *The Shanghai Cooperation Organization*. Backgrounders, Council on Foreign Relations, 2009. (<http://www.cfr.org/international-peace-and-security/shanghai-cooperation-organization/p10883>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Bailes, Alyson J. K. – Dunay, Pál – Pan, Guang – Troitsky, Mikhail 2007. *The Shanghai Cooperation Organization*. [SIPRI Policy Paper No. 17.] Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Bhutta, Zafar 2016. „Pakistan working on Gwadar-China oil pipeline.” *The Express Tribune* July 13th, 2016. (<https://tribune.com.pk/story/1140506/crude-export-pakistan-working-gwadar-china-oil-pipeline/>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Bhutta, Zafar 2017. „Iran wants Pakistan to revive gas pipeline project.” *The Express Tribune*, October 25th, 2017. (<https://tribune.com.pk/story/1540538/2-amid-saudi-arabia-us-pressure-iran-wants-pakistan-revive-gas-pipeline-project/>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Brzezinski, Zbigniew 2012. „Balancing the East Upgrading the West – U.S. Grand Strategy in an Age of Upheaval.” *Foreign Affairs* 91/1: 97–104.
- Caballero-Anthony, Mely 2005. *Regional Security in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Capie, David – Evans, Paul 2007. *The Asia-Pacific Security Lexicon*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Chung Chien-peng 2004. „The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia.” *The China Quarterly* 180.1: 989–1009.

- Eszterhai Viktor 2015. „Kínai–Pakisztáni Gazdasági Folyosó jelentősége.” *Geopolitika.hu* (<http://www.geopolitika.hu/hu/2015/12/16/kinai-pakisztani-gazdasagi-folyoso-jelentosege/>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Farchy, Jack – Kynge, James 2016. „Map: Connecting central Asia.” *The Financial Times* May 9th, 2016 (<https://www.ft.com/content/ee5cf40a-15e5-11e6-9d98-00386a18e39d>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Flikke, Geir – Wilhelmsen, Julie 2011. „Chinese-Russian Convergence and Central Asia.” *Geopolitics* 16:4: 865–901.
- Gady, Franz Stefan 2017. „China to Likely Induct New Aircraft Carrier Ahead of Schedule.” *The Diplomat* Aug 7, 2017 (<https://thediplomat.com/2017/08/china-to-likely-induct-new-aircraft-carrier-ahead-of-schedule/>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Global Security 2017. (<https://www.globalsecurity.org/>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Horváth Csaba Barnabás 2016. „The Australia–India–Japan–Us Quadrilateral – A strategic coalition in formation?” *Defence Review, The Central Journal of the Hungarian Defence Forces* 2016/2: 182–192.
- Hughes, Christopher W. 2009. *Japan's Remilitarization*. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Kazianis, Harry J. 2017. „China's New Anti-Ship Missile Hits 2,500 Miles.” *Scout*, March 12, 2017 (<https://scout.com/military/warrior/Article/China-New-Anti-Ship-Carrier-Killer-Missile-Hits-2500-Miles-101455153>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- KCP 2017. *About the company*. (<http://www.kcp.kz/company/about?language=en>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- [Reuters Staff] 2017. „China to complete Russia oil, gas pipeline sections by end-2018: vice governor.” *Reuters*, May 12, 2017 (<https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-russia-pipelines/china-to-complete-russia-oil-gas-pipeline-sections-by-end-2018-vice-governor-idUSKBN18819I>, utolsó megtekintés: 2017.12.23.)
- Seki Kentaro 関賢太郎 2015. „Rainen ni mo yonseki taisei ni dōnyū susumu Nihon no kūbo, sono genjō to kadai 来年にも4隻体制に導入進む日本の空母、その現状と課題 [Jövőre is négy japán hordozó lesz rendszerbe állítva: a jelenlegi helyzet és a feladat].” (*Norimo no nyūsu 乗りものニュース*, 2015.10.24, <https://trafficnews.jp/post/44831/>, utolsó megtekintés: 2018. január 19.)
- Welch, David A. – Soeya, Yoshihide – Tadokoro, Masayuki 2011. *Japan as a 'Normal Country'? – A Nation in Search of Its Place in the World*. Toronto: Toronto University Press.
- [Xinhua News] 2017. „Oil imports through Sino-Kazakh pipeline hit 100 mln tonnes.” (http://news.xinhuanet.com/english/2017-03/29/c_136168316.htm)
- White, Hugh 2012. *The China Choice – Why America Should Share Power*. Collingwood: Black Inc.

